

ואומר, ועוד נאמר [ישעיה מח]: "לו הקשבת למצותי — ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים. ויהי כחול זרעך, וצאצאי מעיך כמעוטי".

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת עוד דרשה על הפסוק [דברים ה]: "מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם".

תנו רבנן: אמר הקב"ה "מי יתן, והיה לבכם זה להם".

אמר להן משה לישראל: אתם, כפויי טובה, אינכם מכירים להחזיק טובה למי שעושה לכם טובה, והינכם בני כפויי טובה, בני אדם הראשון שהיה כפוי טובה! [כמו שיבואר בהמשך].

כי בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל "מי יתן, והיה לבכם זה להם" — היה להם להכיר בטובתו של הקב"ה, ה"נותן", והיה להם לומר "תן אתה!" ולא אמרתם כן⁽¹⁶⁾,

לי", בודאי שמוכנו בלשון "ספק". מהרש"א.

16. התוס' מפרשים, שלא רצו לומר: "תן אתה", שמא יצטרכו להיות מכירי טובה.

[כנראה שהיה קשה לתוס': האם מי שאינו רוצה לבקש טובה — הוא כפויי טובה?!]

והמהרש"א מפרש: שלא החשיבו את זה ל"טובה" שיתן להם הקב"ה ויטה את לבכם לטובה.

הריא"ף מפרש, ששכחו כל פעולותיו אשר עשה עמם, כי אילו זכרו חסדי ה' — לא היו נמנעים עכשיו מלומר "תן אתה". וכפיות טובה היא על הניסים שעשה להם כבר.

אלא הייתם כפויי טובה, והתלוננתם על הזמן, כמו דכתיב [במדבר כא]: "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל", ודרשינן "קלוקל" ה-ב מלשון "קל קל", דהיינו שהיה נבלע בכל איבריהם, ולא היו צריכים להטריח את עצמם ללכת מרחק שלש פרסאות מחוץ למחנה כדי להתפנות. והיא היתה טובה גדולה עבורם, ואמר להם משה: האיך אתם מתלוננים ורוגנים על כך?! הרי זו כפיות טובה! ואתם בני כפויי טובה, בני האדם הראשון, שכפה בטובתו של הקב"ה. שהוא נתן לו את האשה לטובתו ולעזרתו, ואילו האדם כפה בטובה, דכתיב [בראשית ג]: שאמר אדם הראשון להקב"ה: "האשה אשר נתתה עמדי — היא נתנה לי מן העץ ואוכל". והיה לו לומר "האשה נתנה לי". ודרשינן ממה שאמר "אשר נתתה עמדי", שתלה אדם הראשון את קלקלתו במתנתו של הקב"ה.

וממשיכה הברייתא ואומרת: אף משה רבינו, לא נזכר לתת לבו לדבר זה, (17) ולא רמזה להן לישראל לדברי תוכחה אלו, אלא

ומבאר החזון איש [אורח חיים השמטות קנו בסוף] את האפשרות שהיה להם לבקש "תן אתה", על אף ש"הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים", וזה לשונו: אם יש מתפלל על הקירוב, ותפלתו נשמעת, מתייחס הקירוב שעושה הקב"ה — לברואיו, כיון שנעשה על ידי תפלת נבוא! והיינו דאמרו [ע"ז ה א] "היה להם לומר תן אתה, ור"ל, על ידי זה היה אפשר להקדוש ברוך הוא לעשות הקירוב, כיון שהוא על פי תפלתם!

17. והקשו התוס': אם כן, למה כעס משה על ישראל, הלא גם הוא בעצמו לא נזכר?

מהו ביאור הא דכתיב [ישעיה לב]:
 "אשריכם זורעי על כל מים, משלחי רגל
 השור והחמור?" —

[פשט המקרא הוא: בעת הגאולה תזרעו
 בכל המקומות, אף שלא במקום מים,
 ותשלחו שם בהמותיכם לרעות, בלי חשש
 שיזיקו, מרוב תבואה].

**אשריהם ישראל! בזמן שעוסקין בתורה
 ובגמילות חסדים — יצרם הרע מפור בידם,
 ואין הם מסורים ביד יצרם!**

לפי שנאמר בתחילת הפסוק "אשריכם זורעי
 על כל מים", ואין פירוש "זריעה" אלא
 צדקה, שנתיתנה מצמיחה גמילות חסדים.⁽¹⁸⁾
 שנאמר [הושע י'] "זרעו לכם לצדקה, וקצרו
 לפי חסד". ואין פירוש "מים" אלא תורה,
 שנאמר [ישעיה נה]: "הוי כל צמא לכו
 למים".

ואומר הפסוק בהמשך, "משלחי רגל" —
 ששני הדברים הללו, תורה וגמילות חסדים,
 הם משלחים ומשליכין את יצר הרע הנקרא

עד לאחר ארבעים שנה שהיו במדבר —

שנאמר [דברים כט]: אמר להם משה רבינו
 לישראל, "ואולך אתכם ארבעים שנה
 במדבר". הרי שפרשה זו נאמרה בסוף
 ארבעים שנה. וכתוב, שאז אמר להם "ולא
 נתן ה' לכם לב לדעת, ועינים לראות, ואזנים
 לשמוע, עד היום הזה". שרק היום יש לכם
 לב לדעת מה הקב"ה מבקש מכם. ואז אמר
 להם משה: למה לא אמרתם "תן אתה"?!?

והיינו, שרק ביום הזה נזכר משה לומר להם
 שיש בכך מדת "כפיות טובה".

אמר רבה [רבא]: שמע מינה, אפשר לשמוע
 מכך שאפילו משה רבינו לא נזכר עד עבור
 ארבעים שנה, כי לא קאי איניש אדעתיה
 דרביה, אין אדם עומד על דעתו של רבו,
 להבין סוף דעתו ותבונתו — עד שיעברו
 ארבעין שנין. רק לאחר ארבעים שנה של
 ישיבתו ושימושו את רבו, הוא יכול לרדת
 ולהבין סוף דעתו.

אמר רבי יוחנן משום בשם רבי בנאה: מאי,

אתה", הבין שהוא מטעם כפיות טובה. ולכן
 הוכיחם.

והמהרש"א מפרש, שמשה רבינו רק אמר
 להם כן ברמו, והם שלא הבינו את הרמו ולא
 אמרו "תן אתה", הבין משה שאינם "רוצים"
 להבין ולומר כן, כי הם כפויי טובה.

18. המהרש"א מבאר שהיא זריעה המצמיחה
 פירות של חסד, היינו זריעה בטירחה, ולכן נאמר
 "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד", והיא
 הזריעה הנעשית על דרך התורה, ולכן נאמר:
 "זורעי על כל מים". ואם עושה חסד בטירחה
 על דרך התורה, ודאי ששולט על יצרו.

ותירצו [כך נראה כוונתם] שמשה רבינו
 בעצמו לא היה צריך לתפלה זו לומר: "תן
 אתה", שהרי היה ירא את ה' ושמר מצוותיו,
 ולכן לא בא לדעת הקב"ה עד ארבעים שנה.
 בניגוד לבני ישראל, שסרחו בעגל ובמרגלים
 והכעיסו את ה', היה להם להעלות על דעתם
 לבקש ולהתחנן על נפשם ולומר "תן אתה".

וכל זה לדעת רש"י, אבל התוס' בעצמם
 סוברים שמשה רבינו הבין מיד שהיו צריכים
 לומר "תן אתה", אלא שלא רצה להוכיחם על
 כך, משום שחשב שכעבור ארבעים שנה יעמדו
 מעצמם על דעת הקב"ה, ויבקשו "תן אתה",
 אבל כשהגיע יום הזה, ועדיין לא אמרו "תן

“אורח” [שמואל ב יב], דהיינו רגלי האורת. וממשיך הפסוק ואומר, “השור והחמור”, (19) שהם דברי תורה —

כמו ששנינו, **תנא דבי אליהו: לעולם ישם אדם עצמו כשור לעול וכחמור למשאו**, לשאת ולסבול עול תורה וגמילות חסדים. כלומר, שמקבל עליו עול תורה.

שנינו במשנתנו: **לפני איריהן של עובדי כוכבים שלשה ימים אמר לשאת ולתת עמהם וכו’**. ומשמע ששלשה ימים לפני אידו קונה הגוי בהמה לצורך יום אידו.

ומקשינן: **ומי בעינן כולי האי**, האם צריכין לאסור כל כך הרבה ימים לפני יום אידו? וכי קונה הגוי שלשה ימים לפני יום אידו? (20)

והתנן במסכת חולין [פג א], לגבי החשש לשחיטת “אותו ואת בנו” ביום אחד, שרק יום אחד לפני יום טוב קונה אדם בהמה לצורך החג, ולכן רק אז יש לחשוש שמא ישחוט אדם אותו ואת בנו ביום אחד.

“אותו ואת בנו” הוא איסור שציוותה התורה לא לשחוט האם והבת ביום אחד.

וזה שאסור לשחוט, הוא דוקא בידוע שהיא

19. כן מבאר בתוס’ רבינו אלחנן.

20. כן פירש רש”י את קושית הגמרא.

ואילו התוס’ מביאים מביאים בשם רש”י, שקושית הגמרא היא: וכי אדם עשוי להעלות על לבו את שמחתו ויום אידו שלשה ימים מקודם, ומודה להאיללים אפילו עתה בשעת הקניה? והלא מצינו שיום אחד קודם קונה אדם בהמה? וכתב המהר”ם שנתחלפו הפירושים. —

כלומר, מבואר במשנה שרש”י הוא הסובר, שהאיסור הוא מטעם “אזיל ומודה”, ואסור למכור כל דבר, ואילו רבינו תם סובר שהאיסור הוא רק אם הוא מוכר לו דבר שהוא לצורך תקרובת עבודה זרה.

[והקשה המלא הרועים, למה כתבו התוס’ שמודה “עתה” לאיללים, הרי אמרה הגמרא לקמן [ו ב] בדבר שאינו מתקיים אין חשש של “אזיל ומודה”, ולמה? הרי אזיל “עתה” ומודה? ועיין בחידושי הרשב”א.

ותירץ בפשטות, שאם אינו מתקיים, ונפסדים, אינו מודה אפילו “עתה”.

וכן תירצו בתלמידי רבינו יונה].

והאמת שרבינו תם הביא ראייה [כן כתוב בתוס’ רבינו אלחנן] מסוגיתנו לשיטתו, שמתירוף הגמרא משמע שהגוי קונה לצורך “הקרבה”, משמע שהאיסור הוא משום שקונה לצורך תקרובת עבודה זרה.

ודוחה [רבינו תם או רבינו אלחנן] את הראיה הזו, דאף אם נאמר שאסור אפילו דבר שאינו לצורך תקרובת עבודה זרה, בכל זאת מעת שמתחילין להכין צרכי חגאותיהם, שם עבודה זרה שגור בפיו ואזיל ומודה, כמו שכתבו כאן התוס’.

והאמת, שהראב”ד מביא פירוש רש”י כפשוטו, שקושית הגמרא היא: האם מתחיל לקנות בהמה שלשה ימים לפני יום אידו לצורך יום אידו, כדי שנחשוש ש”ביום אידו” — “אזיל ומודה”, הרי לא מקדימין לקנות כל כך. וכן כתב בחידושי הר”ן.

ולבריו אין צורך לומר כדברי המהר”ם שנתחלפו הפירושים.

[ומה שכתב רש”י “להאי בהמה” הוא לאו דוקא, אלא מכיון שקושית הגמרא מ”אותו ואת בנו” היא מבהמה, לכן כתב רש”י “בהמה”].

האם והוא הולד, כגון שכרוך הולד אחריה, אבל אם לא ידוע, הרי אין חוששין על כל בהמה שמא נשחטה האם או הבן היום.⁽²¹⁾

אבל יש זמנים מיוחדים בשנה שמרבים בהם בשחיטת בהמות, ואז יש לחשוש יותר, והוא מה ששנינו:

בארבעה פרקים זמנים בשנה, המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו "אמה מברתי לשחוט", או "בתה מברתי לשחוט", כי בזמנים אלו כל מי שקונה בהמה שוחט אותה היום. ולכן מודיעו כדי שלא יעבור על איסור "אותו ואת בנו", אם אכן ישחוט היום את השני.

ואלו הן:

ערב יום טוב האחרון של חג הסוכות, ערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת חג

השבועות, וערב ראש השנה. וכדברי רבי יוסי הגלילי, אף ערב יום הכפורים, ורק בגליל ששם היו רגילים להרבות יותר בשמחה.

ובכל אלו הימים קונים ושוחטים הרבה בהמות לצורך אכילה⁽²²⁾.

הרי שקונים ומכינים לקראת החג רק יום אחד, ואם היה מוכרה יום קודם — לא חייבוהו להודיע ללוקח, וכל שכן שלא קונים שלשה ימים מקודם.

ומתריצין: **התם**, במועדי ישראל, שקונים את הבהמות לצורך אכילה — **סניא די בחד יומא** ביום אחד להכין צורכי סעודה —

ואילו **הכא** באידם של הגוים דהם קונים לצורך הקרבה לעבודת כוכבים — **בעינן**, מחזור הגוי אחריהם לקנותה בתלתא יומי,

21. על פי לשון הטורד [יורה דעה סימן טז].

22. ערב יום טוב האחרון של חג: לפי שיום שמיני עצרת הוא יום הסופי של הבאת קרבן חגיגת חג הסוכות. רש"י.

מפני ששמיני הוא רגל בפני עצמו, והיה חביב עליהם. רש"י [חולין פג א] ותוס'. להודיע שאינו טפל לחג. תוס' רבינו אלחנן.

מפני שבכל החג היו מקריבים שבעים פרים נגד שבעים האומות, ואילו בשמיני הקריבו בשביל ישראל. תוס'.

[לפי טעם השני והשלישי, מבואר למה לא הרבו בשמחה בשביעי של פסח].

ערב יום טוב הראשון של פסח: משום קרבן פסח. רש"י. והוסיפו להביא עם קרבן הפסח שלמי חגיגה ושלמי שמחה, כי הפסח נאכל על השוכע. ראשונים. [ומתורץ קושית הגאון רבי

עקיבא איגר, הרי פסח כשר רק "זכר", ובמשנה נאמר "אמה" "בתה"].

לפי שהוא יום גאולה ויציאה לחרות. תוס'. [לפי טעם רש"י ותוס' מבואר למה לא הרבו בשמחה בערב יום הראשון של סוכות.

והתוס' כתבו שבערב סוכות היו טרודים במצות לולב ועשיית הסוכה, ולכן לא הרבו בהכנת סעודות].

ערב עצרת: לפי שמביאים שלמי שמחה ועולות ראה. רש"י.

לפי ש"הכל מודים דבעצרת בעינן נמי לכם". תוס'. לכבוד התורה. חידושי המאירי.

ערב ראש השנה: ראש השנה הוא יום טוב ואוכלין בו בשר. רש"י.

מפני שהוא תחלת השנה מרבים בסעודה לעשות "סימן" יפה. תוס'.

ערב יום הכפורים: שמצוה לאכול בו ביום.

בשלשה ימים⁽²³⁾.

ומקשינן: וכי להקרבה — סגי די בתלתא יומי?!

והא תניא, שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלוש יום. רבן שמעון בן גמליאל אומר: שתי שבתות⁽²⁴⁾.

הרי שהכנת צורכי קרבן פסח היא יותר משלשה ימים!

ומתצינן: אַנן, אנו בני ישראל, שאנו צריכים להכין קרבנות פסח, ואסור לנו להביאו עם "מום", דשכיחי מומין דפסלי,

ונמצאים בהמות הפסולים, ואפילו מום קטן, כגון מום הנמצא ב"דוקין" שבעיני הבהמה, גם כן הבהמה פסולה להקרבה, לכן בעינן לטרוח ולחפש הרבה, עד תלתין יומין שלוש יום —

אבל אינהו, הגוים, שלצורך קרבנות חגאותיהם אינם צריכים בהמות נקיות ממומין, אלא דמחוסר אבר אית להו, בדיניהם פסול הקרבן רק אם חסר לו אבר שלם, לכן בתלתא יומי סגי, די להם בחיפוש שלשה ימים, כי אינו כל כך קשה למצוא בהמה שאינה מחוסרת אבר⁽²⁵⁾.

ועתה הגמרא דנה ומוכיחה את מה שאמרו,

רש"י.

וחכמים החולקים על רבי יוסי הגלילי [וכן רבי יוסי הגלילי בשאר מקומות — מהרש"א] סוברים שנוהגין לאכול בו בשר עוף ודגים.

23. ביאור זה בתירוץ הגמרא הוא לדעת רבינו תם הסובר שטעם האיסור הוא משום שקונה לצורך תקרובת עבודה זרה. [וכמבואר לעיל הערה 20 ובמשנה] —

ולדעת רש"י הסובר שטעם האיסור הוא משום "אזיל ומודה", מפרשים התוס' שהגמרא תירצה: במועדי ישראל יש טירדה מועטת, ולא מכינים כמה ימים מקודם ודי ביום אחד, אבל ביום אידם שהוא טרוד בלהכין צורכי הקרבה, שטירדתו מרובה. לכן מקדים כמה ימים. ובכל אותם הימים, אם יזדמן לו ממכר טוב — ולא דוקא צרכי הקרבה — "אזיל ומודה" כבר "עתה".

24. כתבו התוס': עיקר התקנה לשאול ולהתכונן קודם הפסח שלוש יום או שתי שבתות, היתה משום קרבן הפסח [ותקנה זו קיימת אפילו

במקום ובזמן שלא מקריבים קרבן הפסח] — ולכן הקשתה הגמרא, והוכיחה מכאן של"הקרבה" בעינן יותר משלשה ימים.

25. הקשה בחידושי הריטב"א: טעם זה מתאים עם האיסור למכור להם, כי הם מבקרים מחוסרי אבר שלשה ימים, אבל למה אסור לקנות מהם שלשה ימים לפני יום אידם. הרי בקניה לא שייך טעם זה?

[וכנראה שקושיתו היא לדעת רש"י במשנה הסובר שאסור גם לקנות, ואילו לרבינו תם אכן מותר לקנות].

ומתיר: לא חילקו חכמים בין למכור ובין לקנות.

והנה, בתירוץ זה של הריטב"א, יתורץ קושיא אחרת, והיא —

מה תירצה הגמרא שהגוים צריכים לבקר בהמות שלשה ימים, האם רק בהמות קונים להקרבה?!

ועיין בחידושי הראב"ד במשנה הסובר שאסור לתת להם "מעות" להקרבה, וכן כתב רבינו אלחנן [ו ב] והלא לא שייך בהם מחוסר

אחר, למעוטי טריפה, דלא! שציווה הקב"ה לנח לא להכניס לתיבה בהמות שנטרפו, כגון שניקב קרום של מח [ואינה בעלת מום בכך].⁽²⁸⁾

ומתרצינן: מה שהיה אסור לו להכניס בהמות טריפה נדרש מדרשה אחרת, שדבר זה ממה שנאמר שם "לחיות זרע", נפקא נלמד. כלומר, הכנס בהמות שמהם יולדו זרע, ואילו טריפה אינה יולדת.

ומקשינן: הניחא לימוד זה מתיישב, לדברי מאן דאמר טריפה אינה יולדת, ואפשר למעטה מ"לחיות זרע" —

אלא לדברי מאן דאמר טריפה יולדת — מאי א-1 איכא למימר? שלדעתו אי אפשר למעט טריפה מ"לחיות זרע", שהרי היא כן "מחיה זרע", ויולדת, ואם כן, טריפה ממועטת

שבני נח אסורין להביא קרבן "מחוסר אבר"⁽²⁶⁾

דאמר רבי אלעזר: מניין אנו למדים, למחוסר אבר, דאסור לבני נח, להקריבו לה?

דכתיב [בראשית ו]: אמר הקב"ה לנח: "ומכל החי, מכל בשר, שנים מכל תביא אל התיבה להחיות אתך" —

ודרשינן: "מכל החי", אמרה תורה: הבא בהמה שחיון ראשי אברים שלה. שהרי עתיד נח להקריב קרבנות מן הבהמות שהכניס לתיבה, כמו שנאמר [שם ח] אחרי יציאתו מן התיבה: "ויקח מכל הבהמה הטהורה... ויעל עולות במזבח"⁽²⁷⁾.

ומקשינן: איך אפשר ללמוד ממקרא זה? הלא האי "ומכל החי", מיבעי ליה ללימוד

אבר.

ולפי תירוץ הריטב"א, מבואר, שלא חילקו חכמים בין דבר לדבר.

26. פירשו התוס': אסור לגוים להקריב מחוסר אבר ב"במה", אבל אם מביאים קרבן לבית המקדש — והרי מקבלים מהם קרבנות — בודאי שאסור להקריב "בעל מום". ומקרא מפורש הוא בפרשת מומין [ויקרא כב]: "ומיד בן נכר לא תקריבו".

והקשה רש"י: מה מביאה הגמרא דרשות הכתובים לאסור לבני נח הקרכת "מחוסר אבר", הרי מקריבין לעבודת אלילים?! ותיירץ: מנהג אבותיהם בידיהם, וכשם שאבותיהם לא הקריבו לשמים מחוסר אבר, כן אינם מקריבים — להבדיל — לאליליהם.

27. הקשו הראשונים [פירוש הראב"ד, תוס'

רכינו אלחנן, וחידושי הריטב"א], הרי מקרא זה נאמר על הטמאים, ומהם אכן לא הקריב קרבנות, ואיך דרשוהו מפסוק זה? ותירצו: לא חילק הקב"ה בין סוגי בהמות, וכיון שהטהורים היו צריכים להיות בלי חסרון אבר, לכך ציווה כן גם על הטמאים.

28. ביארנו המשך הסוגיא שהגמרא דנה, האם היה מותר לנח להכניס טריפה לתיבה.

האחרונים דנו האם רצתה הגמרא ללמוד מנח עוד דין, שאסור לבני נח להקריב טריפה בכמותיהן.

עיי' ברש"ש המסופק בכך, וכותב שמדברי התוס' יש צרדין לכאן ולכאן.

והתורת חיים מבאר, שהגמרא דנה גם לענין קרבן. ואילו הפנים מאירות במסכת זבחים [קטז א] סובר, שלא דנה הגמרא לענין קרבן.